

Spor Müsabakalarında Saldırganlık: Para Algısının Rolü

Öz

Kişilerin uyumsuz veya etik olmayan davranışlar meydana getirebilmeleri noktasında para algılarının oynadığı anlamlı rol bilinmektedir. Bünyesinde saldırganlık barındıran davranışların ise toplum tarafından zaman zaman etik dışı ve uyumsuz olarak etiketlenildiği göz önünde bulundurulduğunda, ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını beklemek mümkün hale gelmektedir. Buradan hareketle bu araştırma, sporcuların para algıları ile spordaki saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin detaylı bir şekilde analiz edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli kullanılarak yürütülen bu çalışmanın örneklem grubu aktif lisanslı sporcu olan 329 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmanın ana amacı doğrultusunda değişkenler arasındaki potansiyel ilişkinin incelenmesi ve yapısal eşitlik modellemesi çerçevesinde Pearson İlişki testleri ve yol analizleri uygulanmıştır. Bulgular, sporcuların para algıları ile tüm değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca para algısının değişkenler üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu saptanırken, fiziksel saldırganlığa ilişkin toplam varyansın %54'ünü, sporda saldırganlığa ilişkin toplam varyansın %78'ini ve sporda öfkeye ilişkin toplam varyansın %59'unu açıkladığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, bu çalışmanın bulgularının ışığında sporcuların para algılarının sergiledikleri davranışlar üzerinde etkili olduğunu ve paraya yükledikleri anlam ve değerin yüksek olmasının daha fazla öfke duygusu deneyimlemelerine ya da daha fazla saldırgan davranışlar sergilemelerine yol açtığını söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Öfke, Para, Sporcu davranışı

Aggression in Sport Competitions: The Role of Money Perception

ABSTRACT

The significant role of individuals' perception of money on their unethical and inappropriate behavior is known. When it is considered that behaviors including aggression can sometimes be labeled as unethical and incompatible by society, it is possible to expect an existence of a significant relationship between money perception and aggression. Based on this expectation, this research is conducted on the purpose of analyzing the relationship between athletes' perception of money and their aggression and anger in sports. The sample group of this study, which was conducted by means of correlational survey method, was composed of 329 university students who also were active licensed athletes. In accordance with the main purpose of the research to analyse the potential relationships between the variables and within the framework of structural equation modelling pearson correlational tests and path analysis were conducted. Findings revealed significant relationship between athletes' money perception and all the other variables. Additionally, while money perception was identified as a significant predictor variable, results stated that it explained the 54% of the total variance of physical aggression, 78 % of the total variance of aggression in sport and 59% of the total variance of anger in sport. Therefore, in the light of the findings of this study, it can be concluded that the athletes' perception of money is effective on their behaviors, the high value and meaning they attach to money leads them to experience more anger or may result in performing much more aggressive behaviors.

Keywords: Moral, Anger, Money, Athlete behaviour

GİRİŞ

En amatörden en görkemli spor etkinliklerine kadar her kademedede ve çeşitli formlarda olabilecek şekilde karşılaşılabildiğimiz saldırgan davranışlar, tüm toplumların paylaştığı küresel bir sorun niteliği taşımaktadır¹⁻⁴. Spor müsabakalarında küresel bir sorun halini almış bu davranış tipinin gerçekleşmesinin nedenleri bilimsel çalışmalarda sıklıkla ele alınan popüler konulardan birisi olmuştur. Bazı araştırmacılar sporda saldırgan davranışları besleyen psikolojik ve sosyal etmenlerin önemini işaret ederken⁵, ilgili alan yazında da bu etmenleri ele alan birçok araştırmacının olduğu görülmektedir⁶⁻⁹. Diğer yandan bazı yaklaşımlar ise sporda saldırganlığın varlığını metalaşma, ticarileşme, endüstrileşme ve profesyonelleşme kavramları ile açıklamaktadır. Kapitalist anlayışın gelişmesi ile toplumlarda oluşan “para zihniyeti” zamanla spor bağlamında da kendini göstererek sporun metalaşma, ticarileşme ve endüstrileşmesine yol açmış, bazı olumlu çıktılarla birlikte, “sporun kirlenmesi” olarak etiketlenen, sporun etik temelleri ile örtüşmeyen ve bilimsel çalışmalarda ele alınması gereken bazı olumsuz çıktılar da beraberinde getirmiştir^{10,11}. Meydana gelen tüm bu metalaşma, ticarileşme ve endüstrileşme süreçleri sporu rekreatif niteliğinden kopararak ekonomi çizgisinde gerçekleşen bir olguya dönüştürmenin yanı sıra müsabakayı kazanmanın, oyundan haz alma düşüncesinin önüne geçmesine sebebiyet vererek^{12,13,14}, spor ve sporcuların üzerinde bir baskı oluşturmaktadır¹⁵. Kazanmanın artan önemi ve sporcu üzerinde oluşan baskı ise birtakım etik ihlallerini besleyebilmektedir. Ayrıca sporda kendine yer bulan bu metalaşma, ticarileşme ve endüstrileşmenin, sporu icra edenlerin amaçlarından en azından birinin kar elde etmek olmasını sağladığı ve ahlaki açıdan kayda değer çıktılar olduğu ifade edilmiştir¹⁶. Zira maddi kazanımlar motivasyon unsuru olabilirler ancak etik dışı birçok soruna zemin hazırlayabileceği ve maddi kazanç, şan veya şöhret kazanma beklentisi ile güdülenen sporcuların daha az etik olma eğiliminde olabileceği, bunun yanı sıra bazı etik dışı davranışlara göz yumabileceği söylenmektedir¹⁷. Tamda bu noktada önem arz eden bir hususun varlığından söz edilebilir. Spor müsabakalarında görev alan kişilerin, müsabakayı kazanmaları halinde elde edecekleri maddi kazanımlara verdikleri değer ve yükledikleri anlamlar, etik ihlallerine gitme düzeylerine etki ediyor olabilir. Sporcular üzerinde gerçekleştirilmiş olan bir çalışmada kişilerin maddi kazanımlara verdikleri değer ile saldırganlıkları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur⁹. Ancak gerçekleştirilen bu araştırma karakteristik anlamda saldırganlığı işlemenin yanı sıra spor müsabakalarında gerçekleştirilen saldırgan eylemleri değerlendirme konusunda sınırlı kalmıştır. Buradan hareketle araştırmamız sporcuların paraya verdikleri değer ve yükledikleri anlam ile sporda saldırgan davranışları meydana getirme eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Sporda ortak bir sorun niteliği taşıyan saldırgan davranışların anlaşılmasına yapacağı katkı ve spor bağlamında daha önce ele alınmamış bir ilişkiyi detaylı inceleyerek ilgili alan yazında yer alan boşluğu dolduracak olması sebebiyle de önem arz etmektedir.

Para Etiği

Para en basit haliyle bir ürün ya da hizmetin temininde rol alan değişim aracı olarak ifade edilebilmektedir¹⁸. Ödül, ceza veya değer belirleme aracı olarak kullanılabilen ve anlam bakımından bünyesinde bulunduğu sosyal yapıdan bağımsız düşünülemeyen para, kendisine atfedilen değerın kullanılma amacına göre ya da ona sahip olanın bulunduğu sosyal yapı içerisindeki pozisyonunca değişkenlik gösterebilen ekonomik bir olgudur^{19,20}. Bazıları bu ekonomik olguyu özgürlüğünün bir emsali olarak ya da güdüleyici bir güç olarak görebiliyorken²¹, bir başkasına göre güç veya mutluluk kaynağı olarak algılanabilir²². Bu ekonomik olgu kişiden kişiye farklı olarak

algılanabilmekte ve farklı değerler atfedilebilmektedir²³. Farklı yaşam geçmişi ve alt yapısına sahip insanlara ve topluluklara göre yüklenilen anlamın ve verilen değerlerin değişkenlik gösterebildiği de bilinmektedir²⁴⁻²⁷. Kişiler tarafından çeşitli sebeplere bağlı olarak paraya yönelik geliştirilmiş bu algıların veya anlam ya da değerlerin tümü ise para etiği olarak etiketlenmektedir²⁸.

Ortaçağdan bu yana sosyal istikrarsızlıklarla ilgili köklü endişelerin kaynağında dahi bulunduğu ifade edilen paranın²⁰, insan davranışlarının gelişmesinde rol alan ana sebep olmasa bile arka planda her daim var olduğu ifade edilmektedir²³. Zira bilinmektedir ki; para, kendisine atfedilen anlam ve yüklenilen değer doğrultusunda insan davranış ve tutumlarını belirlemekte rol almaktadır^{29,30,31}. İlgili alan yazında paraya yüklenen anlam ve algının insan davranışları ya da tutumlarına yön veren yanlarını incelemek adına gerçekleşen araştırmalarda kişilerin para algıları ile sergiledikleri davranışlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır^{32,33}. Gerçekleştirilen araştırmalar net bir şekilde bireylerin paraya yükledikleri değer ile etik tutum ve davranışlar gösterme eğilimleri arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığını işaret etmektedir^{29,31}. Öyle ki bir kurumda tam zamanlı çalışanların parayı başarı ve zenginlik olarak değerlendirme düzeylerindeki artış ile etik dışı davranışlara gitme eğilimleri arasındaki pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır³⁴. Yönetici sınıfına mensup kişiler ile gerçekleştirilen bir başka araştırmada benzer bulgular rapor ederek, parayı başarı ve zenginlik olarak gören yöneticilerin daha fazla etik dışı davranışlara yöneldiğini ifade etmektedir³⁵. Pazarlama üzerine çalışan kişilerle gerçekleşen araştırmalarda para sevgisi yüksek olan çalışanların etik olmayan pazarlama tekniklerine yönelme eğilimlerinin daha fazla olduğunu göstermektedir³⁶. Hatta gerçekleştirilen bir başka araştırma ise bir kurum bünyesinde yer alan ve etik dışı davranış gösterme eğilimi olanları tespit edebilmek adına para etik algısının anlamlı bir yordayıcı olduğu kanıtlamıştır²⁹. Kişiler arası ikili ilişkiler üzerine yapılan araştırma sonuçları da göstermektedir ki; paraya fazla değer atfeden bireyler sosyal yaşantılarında diğer insanları araç olarak görme eğiliminde olmaktadır³⁷.

Ancak kişilerce paraya yüklenen anlamın artışına bağlı olarak bireylerin iş tatmin^{33,38,39} ve örgütsel bağlılık düzeylerinin arttığını gösteren çalışmaların olduğu da görülmektedir³⁸. Dolayısıyla ilgili alan yazında gerçekleştirilmiş olan ve değindiğimiz bu çalışmalar ışığında, kişilerin para algılarındaki farklılıkların, sergiledikleri davranışlar ve tutumlar üzerinde rol sahibi olduğunu ifade edebilmekteyiz.

Öfke Duygusu

İnsan davranışlarının oluşması süreçlerinde birçok farklı değişkenin etkisi olduğunu ve bu değişkenlerin ortak bir ürünü olarak davranışın sergilendiğini ifade edebiliriz. Davranışların meydana gelme sürecinde rol alan bu etmenlerden biri de şüphesiz duygularımızdır. İnsanın içerisinde bulunduğu çeşitli etkileşim süreçlerine bağlı bir içsel uyarılma ya da fiziksel boyutta bir davranış ile sonuçlanabilen reaksiyonlar olarak ifade edebileceğimiz duygularımız⁴⁰, insanın uyarılmaya karşı sergileyeceği tepkiyi belirlemesinde rol alan beynin prefrontal korteks bölümünü harekete geçirerek, kişi tarafından ortaya koyulacak davranışın şekillenmesinde doğrudan rol oynamaktadır⁴¹.

Soykan (2003)⁴²'a göre deneyimlediğimiz bu doğal duygu durumlarından biride öfkedir. Hendricks ve ark. (2013)⁴³ öfkeyi; tehdit altında, incinmiş veya hüsrana uğramış hissetmeye karşı meydana gelen yoğun bir duygu durumu olarak tanımlamaktadır. Bu duygu durumunun, tüm insanlık tarafından yaş, cinsiyet veya kültürel farklılıklar fark

etmeksizin deneyimlenen nesnel ve bir o kadar da olağan bir duygu durumu olduğunu söyleyebilmekteyiz⁴⁴. Uyandırılabilir niteliğe sahip bir duygu olarak atfedilen öfke, kişinin ait olduğu çevreye veya kendisine yönelik algılanan bir tehdide bağlı olarak, koruyucu nitelikli bir davranışın meydana getirilmesini sağlayabilmektedir⁴⁵. Averill (1982)⁴⁶ ise öfkenin fizyolojik bir uyarılma şeklinde aktarılan öznel halinden ziyade, sosyal bir duygu tipi oluşunu ve çoğunlukla başkalarıyla etkileşim halinde, başkalarının davranış ya da düşüncelerine tepki olacak şekilde ortaya çıkan sosyal yönünü işaret etmektedir.

Bireyin deneyimlediği öfke duygu durumunu idare şekli; öfke denetim yöntemleri çatısı altında sakinleşme, öfkeyi davranışlarına yansıtmadan içe vurma ya da bir başka söylemle sakinleşme veya birbirinden farklı formlarda olacak şekilde davranışlara dönüştürme yani dışa vurma olarak üç farklı halde olabilmektedir⁴⁷. Klinik psikologların bir kısmı öfke denetimi ve yönetimi çerçevesinde bireylerin öfkelerini ifade etmemesinin bir problem meydana getirebileceğini ve kontrollü şekilde ifade etmeleri gerektiğini, bir diğer kısmı ise öfkenin birey tarafından ifade edilmesinin işlevsiz ve tehlikeli olabildiğini ifade etmektedir⁴⁸. Buradan hareketle kişinin deneyimlediği öfke duygusunu bastırması veya öfke denetim yöntemlerine bağlı olarak kontrol altına almasının genellikle bir davranış olarak karşımıza çıkmaması anlamına gelirken, öfkeyi dışarı yansıtmasının bir davranış formuna dönüşmesi anlamına geldiğini söyleyebilmekteyiz.

Öfkeyi dışarı yansıtma ya da öfke duygusundan beslenen bir davranış meydana getirmek, zihinde ilk olarak olumsuz bir ima meydana getirse de her zaman olumsuz bir davranış formu olarak gerçekleşmediği söylenebilir. Bireyin algılamış olduğu tehditler, deneyimlediği fiziksel acı veya sahip olduğu değerlerinin ihlali gibi durumlara bağlı şekilde deneyimlenen öfke, saldırganlık gibi uyumsuz davranışlarla sonlanabildiği gibi girişkenlik gibi olumlu ve yapıcı davranışlar şeklinde de kendini gösterebilir⁴⁹. Buradan yola çıkarak öfke duygusunun son derece doğal ve herkes tarafından deneyimlenen bir duygu olduğunu ancak önemli noktanın dışa yönlendirilen öfkenin meydana getirdiği davranışın niteliği olduğunu söylemek mümkündür. Zira dışa dönük ifade edilen öfkenin şiddet içerikli eylemlerde ve saldırgan davranışlarda aldığı rol göz ardı edilemez boyutta olmakla birlikte⁴⁴, bu davranışların oluşmasını sağlayan öfkenin, ebeveynlerin, eğitimcilerin ve psikologların karşılaştıkları en ciddi sorunlardan biri olduğu yadsınamaz bir gerçektir⁵⁰. Bilinmektedir ki; öfke duygusu saldırganlık kavramı ile sıklıkla bir arada ele alınmakla birlikte⁵¹, saldırgan davranışlar ile doğrudan ilişki içerisinde bulunmakta^{9,52,53,54,55} ve saldırgan davranışların altında yatan nedenlerden biri olarak etiketlenmektedir⁵⁶. İlgili alan yazında yürütülen bir araştırmaya göre; öfke duygusu yaşayan bireylerin %7,1' i bir bireye, %25,1' i ise bir nesneye fiziksel boyutta saldırganlık sergilerken, %27,8'i ise sözel olarak saldırgan davranışlar göstermiştir⁵⁰.

Ayrıca öfke duygusunun kan basınç düzeyi⁵⁷, sol ön beyin aktiviteleri⁵⁸, tip 2 diyabet hastalarının kolesterol düzeyleri⁵⁹ veya kişilerin sorunlu uyku semptomları gösterme⁶⁰ ya da uyku yoksunlukları⁶¹ gibi çeşitli biyolojik veya fizyolojik değişkenler ile ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Öte yandan, sosyal kaygı bozukluğu⁶², etik ihlaller barındıran davranışlar sergileme⁶³ ve bireylerin art niyet barındıran fikirler üretme eğilimleri gibi değişkenlerle ilişki içerisinde olduğu da bilinmektedir⁶⁴.

Saldırganlık

Varlığını insanlık tarihinin başından beri sürdürdüğünü ifade edebileceğimiz saldırgan davranışlar⁶⁵, Polaschek ve ark. (2004)⁶⁶ tarafından diğer kişileri nesneleştirmeyi ve kullanmayı, onları yaralamayı ya da zarar vermeyi amaçlayan davranışlar olarak açıklanmaktadır. Freedman ve ark. (1989)⁶⁷ ise bir diğer kişiye zarar verme niyetine barındıran her eylemin saldırgan davranış olduğunu ifade etmişlerdir. Saldırganlığa ilişkin tanımlamalardan yola çıkarak saldırgan davranışın saptanmasında öne çıkan iki mühim nokta olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki saldırganlığın gözlemlenebilen bir davranış hali olması, ikincisi ise davranışın doğrudan zarar meydana getirme amacı barındırmasıdır^{68,69}.

Saldırganlığın ortaya çıkış nedenlerini incelemek üzerine ortaya konmuş çeşitli teoriler olduğu bilinmektedir. Lorenz ve Freud gibi önemli isimlerin ön plana çıktığı bir teoriye göre saldırganlık içgüdüsel bir davranıştır ve birey doğuştan bu içgüdüye sahiptir. Dollard, Doob, Miller, Mowrer ve Sears gibi bilim insanları tarafından geliştirilen bir başka teori ise saldırgan davranışın, bireyin bir amaç veya hedefe ulaşmasının engellenmesi sonucu ortaya çıkan bir davranış olduğu şeklindedir. Bandura tarafından geliştirilen bir diğer teori ise saldırgan davranışın koşullanma veya öğrenme yolu ile sonradan çevreden öğrenilen bir davranış biçimi olduğunu ifade etmektedir^{67,70,71,72}. Bu teorilere ilave olarak, bir başka düşünceye göre hem doğuştan gelen içgüdüler hem de çevre aracılığıyla sonradan öğrenilen deneyimler saldırgan davranışın ortaya çıkmasında birlikte rol oynar⁷³. Saldırganlığın ortaya çıkışı hakkında ortaya atılmış tüm bu fikirlerin hem destekleyenleri hem de eleştirenleri olduğunu da söylemek gerekmektedir⁷⁴.

Meydana gelişinin çeşitli nedenlerle olabileceğine değindiğimiz saldırgan davranışlar, çok farklı biçimlerde sergilenebilmektedir². İlgili alan yazında yürütülen çalışmalar incelendiğinde, saldırgan davranışların gerçekleştirilme biçimlerine veya davranışın sergilenme amaçlarına dayanan birden fazla sınıflandırma yapıldığını görebilmek mümkündür. Saldırgan davranışlar kimileri tarafından reaktif veya proaktif⁷⁵, kimileri tarafından ise doğrudan veya dolaylı olarak sınıflandırılırken^{76,77}, bir başka sınıflandırma ise sözel ve fiziksel saldırganlık ayrımı şeklindedir⁷⁸. Tiryaki (2000)⁷⁰ de saldırgan davranışların çeşitlendirilebileceğini ifade etmenin yanı sıra saldırganlık kelimesi anıldığında genellikle zihinlerde ilk canlanan ve en sık karşılaşılan formunun fiziksel saldırganlık olduğunu işaret etmiştir. Ayrıca zaman zaman bu farklı saldırganlık türlerinin ilişki içerisinde olduğunu ve birbirlerini etkiler nitelikte olduklarını işaret eden çalışmalar olduğu görülmektedir^{79,80}. İlgili alan yazında saldırgan davranışların anlaşılması ve ilişki içerisinde olduğu değişkenlerin ele alınması anlamında yürütülen çalışmalar incelendiğinde saldırganlık kavramının birçok farklı nedene dayandırıldığı ve çok çeşitli değişkenler ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bazı çalışmalarca saldırganlığın bireylerin hormonal farklılıkları ile ilişki içerisinde olduğunu ortaya konmuştur⁸¹⁻⁸⁴. Alanda yürütülen bir dizi çalışma ise sosyal öğrenme teorisi ile örtüşen bulgular rapor ederek, şiddet içeren video oyunlarının saldırganlık eğilimin artmasına yol açtığını gösterir niteliktedir^{85,86,87}. Freedman (1984)⁸⁸ ise yürüttüğü benzer nitelikli bir çalışma ile televizyon aracılığı ile şiddet barındıran içerikler izlemenin, saldırgan davranışları arttırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca bireylerin stres düzeyleri arttıkça saldırgan davranışlara olan eğilimlerinin de arttığını gösteren bulgular mevcuttur⁸⁹. Bireylerin empati duyguları ile saldırganlık eğilimleri arasında negatif bir ilişki olduğu da bilinmektedir⁹⁰. Lise öğrencileri üzerinde yürütülen bir başka araştırma, öğrencilerin okul başarı düzeyleri arttıkça saldırganlık eğilimlerinin azaldığını ifade ederken, öte

yandan beden eğitimi dersinde gösterdikleri sportmenlik davranışları ile saldırganlık arasında negatif bir korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır⁹¹. Bireylerin dindarlık algıları üzerinde yürütülmüş olan bazı çalışmalarında saldırganlığı açıklamada rol aldığı, yapılan ilgili literatür incelemeleri sonucu görülmektedir. Bireylerin içsel dini motivasyon düzeyleri arttıkça saldırgan davranışlara olan eğilimleri azalmaktadır⁹². Benzerlik gösteren bir diğer çalışmada bireylerin dini tutumları ile saldırganlık arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koyar niteliktedir⁹³. Güvendi ve Işım Türksoy (2019)⁹⁴ tarafından yapılan bir araştırma ise bireylerin ahlaki uzaklaşma düzeyleri ile saldırganlık eğilimlerinin ilişki içerisinde olduğunu, ahlaki uzaklaşma düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeylerinin de arttığını göstermektedir.

Saldırganlığı sosyo-demografik değişkenlerden biri olan cinsiyet faktörü üzerinde inceleyen birçok çalışma olduğu da görülmektedir. Yapılan çalışmaların çoğu benzerlik göstererek, genel saldırganlık puanları üzerinde olmasa da fiziksel saldırganlık düzeyi anlamında cinsiyet faktörünün fark yarattığını ortaya koymakta ve erkek bireylerin kadın bireylere oranla fiziksel saldırganlık anlamında daha yüksek puanlara sahip olduklarını göstermektedir⁹³⁻⁹⁷. Saldırganlık çeşitlerinden bir başkası olan dolaylı veya ilişkisel saldırganlık türünde ise kadınların erkeklere oran ile daha fazla puanlar aldıkları görülmektedir^{96,98}.

Ayrıca çocukların saldırganlık düzeylerini incelemek üzere yola çıkan bir çalışma işaret etmektedir ki; anne ve babanın otoriter tutum sergilemesi ile çocuğun fiziksel saldırganlık düzeyi arasında pozitif bir ilişki vardır. Bunun yanı sıra annenin izin verici tutumu ile çocuğun fiziksel saldırganlık düzeyi negatif bir ilişki göstermektedir⁹⁵. Ergenlerin saldırganlık düzeylerine bakılan bir çalışmada ise problem çözme becerileri ile saldırganlık arasındaki ilişki incelenmiş, elde edilen bulgular doğrultusunda bireylerin probleme olumsuz yaklaşım, kendine güvensiz yaklaşım ve sorumluluk almamaları ile saldırganlık düzeyleri arasında negatif bir ilişki olduğu ifade edilmiştir⁹⁹. Bazı duyuşsal etkenler açısından saldırganlığın incelendiği çalışmalarda ise bireylerin saldırganlık eğilimleri ile mutluluk düzeyleri¹⁰⁰ ve yalnızlık gibi değişkenlerin doğrudan ilişki içerisinde olduğu ortaya konmuştur^{6,101}. Bireylerin duygusal zeka düzeylerinin saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu ve duygusal zeka düzeyi arttıkça saldırganlık seviyesinin düştüğü de bilinmektedir¹⁰².

Sporda Saldırganlık

Ülkemizde giderek daha sık şekilde karşılaşılan bir sorun olan saldırganlık¹⁰³, en basit hali ile Doğan ve Morali (1996)¹⁰⁴ tarafından bir grup veya tek bir kişice meydana getirilen ve zarar verme amacı taşıyan davranış biçimi olarak tanımlanmıştır. Spor ve müsabaka ortamlarında bir davranışın saldırgan olarak nitelendirilebilmesi tıpkı günlük hayatta nitelendirilirken olduğu gibi yapılan davranışın amacı ile doğrudan ilgiliyken, buna ek olarak müsabaka veya oyunun belirlenen kuralları dışına çıkıp çıkmamasıyla da ilişkilidir⁷². Toparlayacak olursak, spor ortamında bir davranışın saldırgan olarak tanımlanmasında yapılan davranışın doğrudan zarar vermeyi hedefliyor olması ve icra edilmekte olan spor dalının kuralları ile oluşturulan çerçevenin dışında kalıyor olması gerekmektedir. Örneğin günlük hayatta bir bireyin yumruk atması, tekme savurması gibi davranışlar fiziksel saldırganlık içerir şeklinde yorumlanacakken, kick-boks dalında sorun teşkil eden saldırgan bir davranış olarak tanımlanmayacaktır. Bunlara ek olarak ifade edilmelidir ki; sporda saldırgan davranışlar sadece sporcu kaynaklı meydana gelmemektedir. Sık sık seyircilerinde saldırganlık içeren davranışlarda bulunduğu ve bu tip olaylara dâhil oldukları görülmektedir¹⁰⁵.

Her geçen gün artarak devam eden saldırgan davranışlar, insanları birbirine yakınlaştırma, ulusal ve uluslararası barış, dostluk gibi amaçlar güden spor ortamlarında da meydana gelmekte ve spor ortamlarında görülen etik dışı davranışların başında gelen unsurlardan biri olarak nitelendirilmektedir. Saldırgan davranışlar barındıran olayların, spor ortamlarında bu denli yer alıyor olması bütün ülkelerin ve toplumların ortak problemi haline gelmiştir³.

Spor kavramının hemen hemen bütün ülkelerde ve toplumlarda hızla gelişen ve büyük kitlelerce takip edilen bir endüstriye dönüştüğü ifade edilebilir. Bu endüstri ulaştığı devasa bütçeler sebebi ile de birçok kişiyi yakinen ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Spor bağlamında meydana gelen bu endüstrileşme ve ticarileşmenin bir takım olumlu getirilerle birlikte, onaylanmayan nitelikli çıktıları da spor bağamlarına dâhil ettiği söylenebilmektedir. Zira geline bu noktada spor kavramı farklı bir şekilde yorumlanmaya başlamış ve her geçen gün daha yüksek performans, daha iyi sonuçlar alma beklentisi barındırır hale gelmiştir^{11,106}. Bu beklentiler tek etken olmamak ile birlikte sporcuların gösterdiği davranışlarda saldırganlık eğilimini arttırabilecek niteliktedir. Yetim (2005)¹⁰⁴ müsabakanın olağan akışı içerisinde kuralları çiğnemenin müsabakayı kazanamayacağını anlayan bireylerin saldırgan davranışlar göstererek galibiyeti elde etmeye çalışabileceklerini ifade etmiştir. Weinberg ve Gould (2019)¹⁰⁷ ise sporda saldırgan davranışın sporcunun grup baskısı hissetmesi, saldırgan davranış görevinin bir parçası olarak görmesi, yüksek oranda ego yönelimine sahip ve düşük bir ahlaki gelişime sahip olması veya müsabaka esnasında başka bir bireyin ona saldırgan davranış sergilemiş olması gibi çeşitli belirleyicileri olduğunu ifade etmektedir. Zaman zaman müsabaka öncesi veya sonrası kulüp yöneticileri tarafından yapılan açıklamaların yanı sıra, reyting amacı ile medyada yapılan yorum ve yayınlarda spor ortamlarında saldırgan davranışların meydana gelmesinde rol oynayabilmektedir¹⁰⁸. Erşan ve ark. (2009)¹⁰⁹ da sporcu saldırganlığının antrenör, sporcunun karakteristik özellikleri ve medyanın tutumuna bağlı olabileceğini işaret etmektedir.

İlgili alan yazın incelendiğinde birçok farklı çalışmada sporda saldırgan davranışların nedenleri ve ilişki içerisinde olabileceği öngörülen değişkenlerin ele alındığı görülmektedir. Kanada'da buz hokeyi sporcuları üzerinde yürütülen bir çalışma, müsabakayı takip eden seyirci grubunun büyüklüğü ile sporcuların saldırganlığı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır¹¹⁰. Yine buz hokeyi oyuncularını örneklem olarak alınan ve dört yüz yirmi altı müsabakanın incelenmesine dayalı yürütülen benzer bir çalışma ise müsabakayı takip eden seyirci grubunun büyüklüğünün deplasman takımının saldırganlığı ve performansı ile negatif yönlü ilişkiliyken, müsabakanın önemini ve seyirci büyüklüğünün ev sahibi takımın performansı ile doğrudan ilişkili olduğu göstermektedir¹¹¹. Jones ve ark. (2005)¹¹² yürüttükleri bir çalışmada deplasman takımlarının kaybettikleri müsabakalarda kazandıklarına oran ile daha saldırgan davranışlar sergiledikleri sonucuna varmıştır. Sosyo-demografik değişkenlere göre sporda saldırganlık eğilimini inceleyen çalışmaların bazıları işaret etmektedir ki; Cinsiyet farklılıkları^{94,113}, ebeveynlerin eğitim düzeyleri gibi değişkenler saldırganlık eğilimleri üzerinde belirleyici olabilmektedir¹¹⁴. Yunanistan'da elit su topu sporcuları örnekleminde yürütülen bir diğer çalışmada ise sporcuların cinsiyet farklılıklarının müsabaka esnasında gösterdikleri saldırgan davranış düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark ortaya koyduğunu ifade ederken, erkek sporcuların kadın sporculara oranla daha fazla saldırganlık puanına sahip olduklarını söylemektedir¹¹⁵. Benzer şekilde cinsiyet farklılıklarının dikkate alındığı bir başka

çalışmada sporcuların fiziksel saldırganlık gösterme düzeylerinde cinsiyetin fark yarattığını söylerken, sporcuların zorbalık davranışı gösterme düzeyleri ile sporda saldırgan davranışlar gösterme eğilimleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ifade edilmektedir⁹⁷. Bunun yanı sıra sporcuların mutluluk duygu durumları ile saldırganlık düzeyleri arasında ters yönlü bir ilişki olduğu bilinmektedir¹¹⁶. Sporcu davranışlarına etki ettiği düşünülen bir diğer unsur ise tutkudur. Donahue ve ark. (2009)¹¹⁷ yapmış oldukları bir çalışmada sporcuların tutku düzeylerinin saldırganlık ile ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Hazar ve ark. (2018)¹¹⁸ ise hormonal farklılıkların fark yatabileceği düşüncesinden hareket ile yaptıkları bir araştırma sonucunda, sporcu saldırganlığı ve tiroid hormonları arasında bir korelasyon olduğunu saptamışlardır. Ayrıca sporcuların saldırganlık eğilimlerinde antrenörlerinin de doğrudan rol aldığını ortaya koyan bulgular bulunmaktadır. Güvendi ve Keskin (2020)¹¹⁹ yürüttükleri bir çalışmada sporcuların antrenörlerinden algıladıkları etik dışı davranışların düzeyi arttıkça, sporcuların saldırgan davranış eğilimi ve öfke düzeylerinin arttıklarını ifade etmişlerdir. Antrenör etkisini ele alan ve hokey sporcuları üzerinde yapılan bir diğer çalışma ise antrenörlerin dönüşümcü liderliğinin sporcuların saldırganlığı ile ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir¹²⁰.

İşlenmiş olan bu literatür çerçevesinde aşağıda verilen hipotezler formül edilmiştir;

H₁: Sporcuların para algıları ile fiziksel saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₂: Sporcuların para algıları ile sporda öfke düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₃: Sporcuların para algıları ile sporda saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₄: Sporcuların para algıları fiziksel saldırganlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcıdır.

H₅: Sporcuların para algıları sporda öfke düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcıdır.

H₆: Sporcuların para algıları sporda saldırganlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcıdır.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli

Bu çalışma araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak yürütülmüştür. İlişkisel tarama modeli araştırmacılar tarafından arasında ilişki olabileceği öngörülen birden fazla değişkenin ele alınması ve incelenmesini kapsayan bir araştırma metodudur¹²¹.

Araştırma Grubu

Bu araştırmanın örnekleme oluşturulurken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yönteminden faydalanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2021-2022 Bahar döneminde spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören ve lisanslı spor yaşantısı aktif olarak devam eden 200'ü erkek 129'u kadın ve de 103'ü profesyonel 226'sı amatör olmak üzere toplam 329 üniversite öğrencisinden meydana gelmektedir.

Veri Toplama Araçları

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Araştırmaya katılan katılımcıların saldırganlık düzeylerini belirlemek için orijinal formu Buss ve Perry (1992)¹²² tarafından geliştirilmiş olan, Türkçeye uyarlanması ve geçerlik, güvenirlik çalışmaları Demirtaş Madran (2012)¹⁰³ tarafından yapılmış olan "Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeğin orijinal formu dört alt boyuttan (Fiziksel saldırganlık, 9 madde; Öfke, 7 madde; Düşmanlık, 8 madde; sözel saldırganlık, 5 madde) ve toplam 29 maddeden oluşmaktadır. Fakat bu araştırmaya yapısal uygunluğu açısından sadece ölçeğin alt boyutlarından biri olan fiziksel saldırganlık (9 madde) alt boyutu dâhil edilmiştir.

Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği

Katılımcıların sporda saldırganlık ve öfke düzeylerini belirlemek adına Maxwell ve Moores (2007)¹²³ tarafından geliştirilen, Saldırganlık alt boyutu (6 madde) ve Öfke alt boyutu (6 madde) olmak üzere iki alt boyuttan ve toplamda 12 maddeden meydana gelen Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği kullanılmıştır. 5'li likert tipinde olan ölçek, bünyesinde ters kodlanan sorular barındırmamaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Ölçeğin kuramsal yapısını test etmek amacıyla uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğe ilişkin tüm maddelerinin "T değerleri" manidar çıkmıştır. Ayrıca yine ölçeğin tüm maddelerinin hata varyanslarının "0.90" eşik değerinin altında olduğu görülmüştür. Uygulanmış olan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda $\chi^2 = 102.50$, serbestlik derecesi=52, $\chi^2/sd=1.97$ ve anlamlılık düzeyi .00 olarak bulunmuştur. Bunun yanı sıra uyum indekslerine bakıldığında ise RMSEA=0.07, NNFI=0.96, SRMR=0.06 ve CFI=0.97 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca yakınsak geçerlik adına CR değerleri ve AVE değerleri incelenmiştir. Uygulanan analizler sonucunda ise birinci boyut olan saldırganlık boyutunda CR=.91, AVE=.64 ikinci boyut olan öfke boyutunda ise CR=.93 ve AVE=.69 olarak saptanmıştır. Güvenirlik adına uygulanan analizler sonucunda ise birinci boyut olan saldırganlık boyutu maddelerinin cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .78 olarak tespit edilirken, ikinci boyut olan öfke boyutu maddelerinin cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı ise .81 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bütün bu bulgular sporda saldırganlık ve öfke ölçeğinin çalışmada kullanılmak adına uygun, geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu yönündedir.

Para Etiği Ölçeği

Araştırmaya katılan katılımcıların para ile ilgili tutum, algı ve görüşlerini belirlemek adına orijinal formu altı alt boyut, on iki maddeden oluşan ve Tang (1995)¹²⁴ tarafından geliştirilen, daha sonra ise Tang ve Kim (1999)³⁸ tarafından üç alt boyut, altı madde olacak şekilde kısa hali meydana getirilmiş olan Para Etik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeğin Türkçeye uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Okcu ve ark. (2022)⁹ tarafından gerçekleştirilmiş olup, iki maddeden meydana gelen bütçe alt boyutunun çalışmadığının görülmesine bağlı olarak ölçekten çıkarılmıştır. Buradan hareketle tarafımızca yürütülen bu çalışmada da ölçeğin Başarı (2 madde) ve Kötülük (2 madde) alt boyutlarından meydana gelen dört maddelik haline yer verilmiştir. İlave olarak, Kötülük alt boyutu ters kodlanmış olan iki maddeden meydana gelmektedir.

Verilerin Toplanması

Etik değerler açısından çalışmanın uygunluğu için Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna başvuru yapılmış ve gerekli onay

raporu alınmış (Protokol NO. 2020/87), takiben araştırma kapsamında veri toplama sürecine başlanmıştır.

Araştırmada yer alacak olan gönüllü katılımcıların belirlenmesi noktasında seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yönteminden faydalanılmıştır. Gönüllü katılımcılardan veri toplama süreci hem Google formlar üzerinden dijital olarak hem de fiziki araçlar yardımı ile fiziki ortamda yürütülmüştür. Katılımcıların tamamına istediği takdirde araştırmayı tamamlamadan ayrılma hakları olduğu yönünde ve elde edilen verilerin bu bilimsel araştırmanın haricinde hiçbir yerde kullanılmayacağına dair bilgi ve güvence verilmiştir. Araştırmaya dijital ortamda çevrimiçi olarak katılım sağlayan katılımcılara çevrim içi bir form sunulmuştur. Formun ilk bölümü katılımcılara araştırmaya gönüllü katılım sağlamaları adına bilgilerin sunulduğu onay formu ve araştırmanın amacını detaylı olarak aktaran bir bilgi metninden meydana gelmektedir. Takiben ikinci bölümde ise demografik bilgilerin yer aldığı bir kişisel bilgiler formu ve araştırmanın içeriğine dair ölçek formları bulunmaktadır. Gönüllü katılımcıların kendilerine sunulan kişisel bilgiler formu ve ölçeklerde yer alan maddeleri cevaplandırmaları 10-15 dakika arasında sürmüştür. Araştırmaya fiziki ortamda katılım sağlayan gönüllülere ise benzer şekilde araştırmanın içeriğine dair detaylı bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca elde edilen verilerin araştırma harici bir yerde kullanılmayacağı ve istedikleri takdirde anket formlarını doldurmayı yarıda bırakarak araştırmadan ayrılma hakları olduğuna yönelik bilgilendirmeler yapılmıştır. Ardından demografik bilgilerin yer aldığı kişisel bilgiler formu ve araştırmanın ölçeklerinin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş olan anket formları, yüz yüze olacak şekilde doldurtulmuştur.

Verilerin Analizi

Çalışmanın ilk kısmında kullanılan veri toplama araçlarımızdan biri olan ve Türkçeye uyarlanması araştırmacılarca yapılmış olan Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeğine dair geçerlik-güvenirlik analizleri kapsamında uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Ölçme aracının yapısal geçerliğini ve güvenirliğini sınamak adına doğrulayıcı faktör analizi ve Cronbach alpha testleri uygulanmıştır. Akabinde yine ölçeğe ilişkin CR ve AVE değerleri saptanmıştır.

Veri analizlerinin ikinci bölümünde ise yapılacak olan analizler öncesi verinin normal dağılım gösterip göstermediği kontrol edilmiştir. Verilerin normallik analizi için çarpıklık ve basıklık değerleri ölçüt alınmıştır. Veri setine ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 1,0$ aralığında yer alması halinde verinin normal dağılım gösterdiğini ifade edebilmek mümkündür¹²⁵. Buradan hareketle, uygulanan normallik analizlerinin ardından verinin normal dağılım gösterdiği saptanmış ve bu doğrultuda parametrik testler tercih edilmiştir.

Analizlerin devamında ise yapılması planlanmış olan yapısal eşitlik modeli yol analizinin ön şartları sağlayıp sağlamadığını test etmek adına, model analizinde kullanılacak olan veri toplama araçlarına gerekli model doğrulama analizleri uygulanmıştır. Yapılan model doğrulama analizleri sonucunda elde edilen bulgulara yapısal eşitlik modeli yol analizine engel teşkil eden herhangi bir durum olmadığı saptanmıştır. Buradan elde edilen bulgulardan hareketle araştırmanın üçüncü ve son bölümünde değişkenler arasında var olduğu düşünülen potansiyel ilişkinin incelenmesi için parametrik ilişki testlerinden biri olan Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Akabinde araştırmanın ele aldığı değişkenlerin arasındaki ilişkinin daha detaylı

incelenmesi ve değişkenler arasındaki yordama düzeylerinin tespit edilmesi adına yapısal eşitlik modeli yol analizi uygulaması gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel analizler SPSS ve LISREL paket programlar ile gerçekleştirilmiş ve bütün hipotez testlerinin analizlerinde istatistiksel açıdan anlamlılık düzeyi $p<.05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. Sporcuların Para Algıları ile Fiziksel Saldırganlık ve Sporda Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Değişkenler	Para Algısı	Sporda Öfke	Sporda Saldırganlık
Sporda Öfke	.272**		
Sporda Saldırganlık	.336**	.563**	
Fiziksel Saldırganlık	.246**	.474**	.590**

* $p<0.05$, ** $p<0.01$.

Tablo 1’de sporcuların para algıları ile sporda öfke, sporda saldırganlık ve fiziksel saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde para algısı ile fiziksel saldırganlık düzeyleri ($r=.24$, $p<.01$) ve sporda öfke düzeyleri ($r=.27$, $p<.01$) arasında düşük düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sporcuların para algıları ve sporda saldırganlık düzeyleri arasında ise orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=.33$, $p<.01$). Öte yandan katılımcıların sporda saldırganlık düzeyleri ile fiziksel saldırganlık düzeyleri ($r=.59$, $p<.01$) ve sporda öfke düzeyleri ($r=.56$, $p<.01$) arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir korelasyon tespit edilmiştir.

Sporcuların para algılarının fiziksel saldırganlık, sporda öfke ve sporda saldırganlık düzeyleri ile olan korelasyonun tespit edilmesinin ardından (Tablo 1), bu değişkenlerin birbirleri üzerindeki yordama düzeylerini saptamak adına yapısal eşitlik modeli yol analizi uygulanmıştır (Şekil 1). Yapısal eşitlik modeli yol analizleri uygulanmadan önce, analizde yer alacak modellerin ayrı ayrı doğrulanmaları gerektiği bilinmektedir. Bu doğrulama, modelde yer alacak olan değişkenlere doğrulayıcı faktör analizi uygulanarak sağlanmıştır^{125,126}.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Model Doğrulama Analizleri Uyum İndeks Değerleri

Uyum Ölçüsü	Kabul Edilebilir Aralık*	Para Algısı	Sporda Saldırganlık	Sporda Öfke	Fiziksel Saldırganlık
χ^2	-	3.09	26.02	21.82	67.29
sd	-	1	8	7	27
χ^2/sd	$<.5$	3.09	3.25	3.97	2.49
RMSEA	$\leq.08$	0.08	0.08	0.08	0.06
NNFI	≥ 0.9	0.97	0.97	0.96	0.96
CFI	≥ 0.9	1	0.99	0.98	0.97
GFI	≥ 0.9	1	0.97	0.98	0.97
SRMR	≤ 0.8	0.007	0.030	0.033	0.040

Tablo 2’ de model doğrulama analizlerine ilişkin uyum indeks değerleri ve değerlere ilişkin kabul aralıkları raporlanmıştır¹²⁵. Fiziksel saldırganlık değişkeni için yapılan model doğrulama analizi sonucunda T değerlerinin .01 düzeyinde manidar olduğu saptanmış ve hata varyanslarının kabul edilebilir eşik düzeyinde (0.90’ın altı) kaldıkları, anlamlılık düzeyinin ise ,00 olduğu görülmüştür. Uyum indeks değerleri de incelendiğinde (Tablo 2), fiziksel saldırganlık değişkeninin yapısal eşitlik modeli analizinde kullanılmaya uygun bir değişken olduğu saptanmıştır ($\chi^2/sd=2.49$ ve $RMSEA=0.06$, $NNFI=0.96$, $CFI=0.97$, $GFI=0.97$ ve $SRMR=0.040$).

Sporda saldırganlık değişkeni için yapılan model doğrulama analizleri sonucu ilk turda elde edilen bulgularda uyum indeks değerlerinden RMSEA=0,14 olarak saptanmış ve kabul edilebilir eşikte olmadığı görülmüştür. Bu sebepten ötürü modelde yer alan birinci ve ikinci ifadeler üzerinde önerilen modifikasyon önerisi dikkate alınmış ve uygulanmıştır. Yapılan modifikasyon işleminin ardından elde edilen bulgularda T değerlerinin .01 düzeyinde manidar olduğu, anlamlılık düzeyinin .00 olduğu ve hata varyanslarının kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Tablo 2' de rapor edilmiş olan uyum indeks değerlerinin de kabul edilebilir eşik aralığında olmasından ötürü, sporda saldırganlık değişkeninin de yapısal eşitlik modeli analizinde kullanılmaya uygun bir değişken olduğu görülmüştür ($\chi^2/sd=3.25$, RMSEA=0.08, NNFI=0.97, CFI=0.99, GFI=0.97 ve SRMR=0.030).

Sporda öfke değişkeni için uygulanan model doğrulama analizlerinde de ilk turda RMSEA=0.106 olarak saptanmış ve kabul edilebilirlik eşiğini aştığı görülmüştür. Takiben modelde yer alan 4. ve 6. maddelere yönelik önerilen modifikasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Modifikasyonun ardından elde edilmiş olan bulgularda T değerlerinin .01 düzeyinde manidar ve anlamlılık düzeyinin .00 olduğu, hata varyanslarının ise kabul edilebilir aralıkta olduğu saptanmıştır. Ayrıca uyum indeks değerleri incelendiğinde (Tablo 2) ise kabul edilebilir düzeyde oldukları görülmüştür ve buradan hareketle sporda öfke değişkeninin de yapısal eşitlik modeli analizinde kullanılmaya uygun bir değişken olduğu sonucuna varılmıştır ($\chi^2/sd=3.97$, RMSEA=0.08, NNFI=0.96, CFI=0.98, GFI=0.98 ve SRMR=0.033).

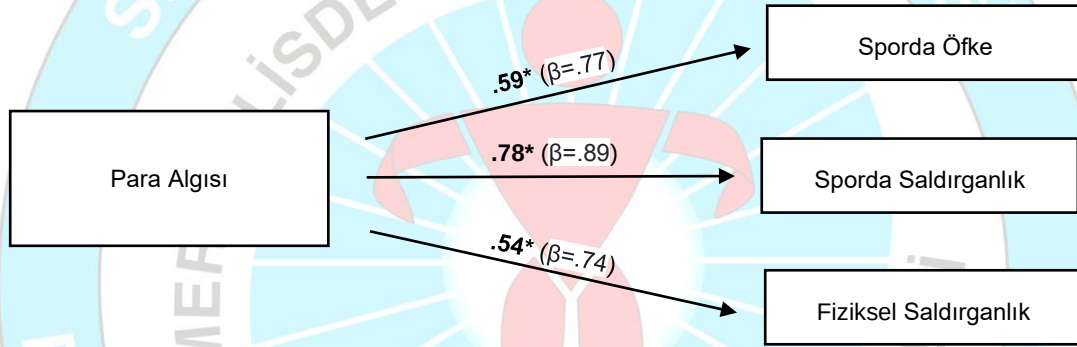
Son olarak, para algısı değişkeni için uygulanan model doğrulama analizlerinde SRMR uyum indeks değerinin .21 olarak tespit edilmesi ve değerlerin istenilen aralıkta olmaması sebebiyle 1. ve 2. maddeler arasında önerilen modifikasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Modifikasyon işlemi ardından elde edilen bulgularda T değerlerinin .01 düzeyinde manidar ve anlamlılık düzeyinin .00 olduğu görülmüştür. Tablo 2' de verilmiş olan model uyum indeks değerlerine bakıldığında ise para algısı değişkeninin yapısal eşitlik modeli bünyesinde gerçekleştirilecek analize uygun bir değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($\chi^2/sd=3.09$, RMSEA=0.08, NNFI=0.97, CFI=1, GFI=1 ve SRMR=0.007).

Tablo 3. Yol Analizi Modeline İlişkin Uyum İndeks Değerleri

Uyum Ölçüsü	χ^2	sd	χ^2/sd	RMSEA	NNFI	CFI	GFI	SRMR
Yol analizi	592.12	270	2.19	0.06	0.96	0.96	0.87	0.058

Yapısal eşitlik modellemesi çerçevesinde gerçekleştirilen yol analizine ilişkin ilk turda elde edilen uyum indeks değerlerinden RMSEA=0.09 ve SRMR=0.19 olarak saptanmış ve kabul edilir aralıkta yer almadıkları görülmüştür. Akabinde önerilen modifikasyon önerilerinden para algısı ölçeği altında yer alan maddelerden 1 ve 2. maddeler arasında modifikasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Modifikasyon işleminin ardından modele ilişkin t değerlerinin .01 düzeyinde manidar ve anlamlılık değerinin .00 olduğu görülmüştür. Hata varyanslarının da kabul edilebilir eşikte olduğu saptanmıştır. Ayrıca modifikasyon işleminden sonra elde edilen uyum indeks değerleri de Tablo 3' de rapor edilmiş ve uyum indeks değerlerinin kabul edilebilir düzeylerde olduğu görülmüştür. Modifikasyon sonrasına dair rapor edilmiş bulgularda GFI=0.87 uyum indeksi dikkate değer niteliktedir. Bilinmektedir ki; örneklem büyüklüğü ile ilişki içerisinde olduğu ve örneklem büyümesi ile değerinin arttığı ifade edilebilen GFI değişkeni¹²⁷, bazı araştırmacılar tarafından 0.90'dan yüksek olması halinde uyumlu nitelendirilebilir olarak ifade edilmiştir¹²⁵. Öte yandan bazı araştırmacılar 0.9'a yakın

olması halinde GFI değerinin kabul edilebilir olduğunu ifade ederlerken¹²⁸, bir başka görüş ise 0 ile 1 arasında değişen bu parametreye ilişkin bir kesme noktası vermeyerek 0 değerini uyumsuz, 1 değerini ise mükemmel uyum olarak adlandırmıştır¹²⁹. Ancak bilinmektedir ki; ilgili parametrenin örneklem büyüklüğü odaklı hassasiyeti sebebiyle son yıllarda daha az tercih edilir hale geldiği, hatta kullanılmamasının önerildiği görülebilmektedir¹²⁷. Jackson ve ark. (2009)¹³⁰ ise bir modelin uyum indeks parametrelerinin değerlendirilmesi aşamasında AGFI ve GFI parametrelerine ihtiyaç olmadığını işaret ederken, RMSEA, SRMR, NNFI ve CFI parametrelerinin rapor edilmesinin yeterliliğini vurgulamışlardır. Ayrıca uyum indekslerinin çoğunun iyi uyum göstermesinin modelin iyi bir uyuma sahip olduğunu raporlayabilmek için yeterli olduğu da bilinmektedir¹³¹. Bu bağlamda Tablo 3' de rapor edilen bulgulara istinaden gerçekleştirilen yol analizinin kabul edilebilir ve geçerli bir analiz olduğu söylenebilmektedir ($\chi^2/sd=2.19$, RMSEA=0.06, NNFI=0.96, CFI=0.96, GFI=0.87 ve SRMR=0.058).

Şekil 1. Yol Analizi Modeli

Şekil 1' de ortaya koyulmuş olan modelde para algısının sporda öfke ($\beta=.77$, $R^2=.59$, $p<.05$), sporda saldırganlık ($\beta=.89$, $R^2=.78$, $p<.05$) ve fiziksel saldırganlık ($\beta=.74$, $R^2=.54$, $p<.05$) üzerinde anlamlı yordayıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. İlave olarak, sporda öfkeye ilişkin toplam varyansın %59' unun, sporda saldırganlığa ilişkin toplam varyansın %78' inin ve fiziksel saldırganlığa ilişkin toplam varyansın ise %54' ünün, sporcuların para algısının açıkladığı tespit edilmiştir (Şekil 1).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma aktif lisanslı spor yaşantısı devam etmekte olan sporcuların para algıları ile öfke duyguları ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi detaylı olarak incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen araştırma sonucunda sporcuların para algıları ile fiziksel saldırganlık, sporda saldırganlık ve sporda öfke düzeyleri arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Tablo 1). Ayrıca sporcuların para algılarının araştırmanın diğer değişkenleri üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu ve fiziksel saldırganlığa ilişkin toplam varyansın %54' ünün, sporda öfkeye ilişkin toplam varyansın %59' unun, son olarak sporda saldırganlığa ilişkin toplam varyansın %78' inin para algısı değişkeni ile açıklandığı görülmüştür (Şekil 1). Dolayısıyla saptanmış olan bu bulgulardan yola çıkarak gerek öfke gibi zaman zaman saldırgan eylemlerin

meydana gelmesinde rol oynayabilen bir olumsuz duygunun^{132,133}, gerekse saldırganlık denildiğinde akla gelen ilk form olan fiziksel saldırganlığın⁷⁰ ya da spor müsabakaları çerçevesinde gerçekleşen saldırgan davranışların oluşmasında sporcuların paraya atfettikleri değer ve anlamın rol aldığı rahatlıkla söylenebilmektedir. Öncelikle, tarafımızca değişkenler arasında tespit edilmiş olan anlamlı ilişkinin ve para algısının saldırgan davranışlar üzerinde hem anlamlı bir yordayıcı hemde toplam varyanslar üzerinde güçlü bir açıklayıcı olmasının, kişilerin paraya yüklemiş oldukları anlamların sergiledikleri davranışlarında belirleyici olmasından ötürü kaynaklandığı söylenebilir^{30,31,32}. İlgili alan yazında işletme ve psikoloji bölümlerinden olmak üzere toplam 299 öğrenci ile gerçekleştirilmiş bir araştırmada, olumsuz nitelikli davranışlara yönelme eğilimi olan ve olmayan bireyleri ayırt etme yolu olarak, paraya yükledikleri anlam değişkeninin kullanılabileceği kanıtlanmıştır²⁹. Ayrıca tespit edilmiş olan bulgular, kişilerin paraya yükledikleri anlam ve değerlerin artmasıyla etik dışı davranışlara olan eğilimlerinde artıyor olması sebebiyle de meydana geliyor olabilir. Zira bilinmektedir ki saldırgan nitelikli davranışlarda etik dışı ve uyumsuz olarak nitelendirilir¹¹⁹. İlgili alan yazında açıkça görülmektedir ki, bireylerin paraya yükledikleri değer arttıkça etik dışı davranışlara daha sık yönelmektedirler^{29,31,134}. Örneğin, satış danışmanları ile gerçekleştirilen bir araştırma açık bir şekilde çalışanların paraya verdikleri değer artmasının doğrudan etik dışı olarak niteleyebileceğimiz pazarlama tekniklerine yönelme sıklıklarının arttırdığını işaret etmektedir³⁶. Makedonya Cumhuriyetinde yer alan ve bir şirketin veya kurumun yönetici sınıfına mensup 515 gönüllü katılımcı ile yürütülen bir araştırmanın sonuçları ise benzer şekilde paraya anlam yükleme ve parayı başarı olarak görme düzeyleri artan yöneticilerin, etik dışı davranışlara yönelme sıklıklarının arttığını ortaya koymaktadır³⁵. Yönetici sınıfında yer almayan kurum veya şirket çalışanlarında da benzer sonuçların rapor edildiğini ve çalışanların paraya atfettikleri anlamın yükselmesine bağlı olarak etik dışı davranışlara gitme sıklıklarının arttığını görebilmekteyiz³⁴. Bir başka çalışma ise tüm bunların aksine paraya yüklenen anlam ve değer azalmasının etik dışı davranışlara gidilme sıklığının da azaldığını ortaya koymaktadır³¹. Wang ve Krumhuber (2017)³⁷ ise parayı bir başarı sembolü olarak gören ve ona fazla anlam yükleyen kişilerin, ikili ilişkilerinde diğer bireylere karşı daha fazla olumsuz tutumlar gösterebileceğini ifade etmiştir. Tarafımızca tespit edilen öfke duygusu ile para algısı arasındaki ilişki ise bu noktadan beslenerek meydana geliyor olabilir. Daha önce 263 aktif lisanslı sporcunun katılımı ile gerçekleştirilmiş olan bir araştırmada hem profesyonel hem de amatör olarak spor yaşantısını sürdüren sporcuların, parayı bir başarı unsuru olarak değerlendirme düzeyleri ile öfke duygusu deneyimleme düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişki bulunduğu rapor edilmiştir⁹. İlgili alan yazında gerçekleştirilmiş olan tüm bu çalışmalar, bulgularımız ve söylemlerimiz ile örtüşür nitelikte olması sebebiyle dikkat çekmektedir. Buradan hareketle bireylerin paraya yükledikleri anlamlarının sergileyecek oldukları davranışları üzerinde belirleyici bir rolü olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca paraya yükledikleri anlam ve önem düzeyinin artmasının, öfke duygulanma düzeylerini ve saldırgan eylemlere yönelme eğilimlerini arttırdığını rahatlıkla ifade edebilmekteyiz.

Dikkate değer bir diğer husus ise para algısının sporda saldırganlık değişkeni ile gösterdiği ilişki katsayısının, fiziksel saldırganlık ile gösterdiğinden fazla olması halidir (Tablo 1). Benzer bir durum yol analizi sonucu elde edilen bulgularda da mevcuttur. Sporcuların para algısının sporda saldırganlığı açıklama düzeyi, fiziksel saldırganlık değişkenine göre çok daha yüksektir (Şekil 1). Bu noktada para algısının sporda saldırganlık üzerinde fiziksel saldırganlıktan daha güçlü bir belirleyici olduğunu ifade edebilmekteyiz. Bu durum sporda gerçekleşen saldırgan nitelikli davranışların

meydana gelme nedenindeki farklılığa bağlı olarak gerçekleşiyor olabilir. Bilmekteyiz ki; sporda saldırgan davranışlar her zaman olmasa bile büyük çoğunlukla bir kazanım ya da hedefe ulaşmak adına sergilenen araçsal saldırganlık formunda gerçekleşmektedir¹⁰⁷. Müsabakanın kazanılmasına bağlı olarak elde edilebilecek kazanımlardan birinin, doğrudan veya dolaylı olarak para ya da maddi temelli olması durumunda, para algısı öne çıkmakta ve önem kazanmaktadır. Paraya daha fazla değer yükleyen sporcu, daha az değer yükleyen sporcuya oranla, müsabaka sonucunda elde edebileceği kazanım için daha fazla etik dışı davranışı mazur görüyor olabilir. Bu sebeple etik dışı davranışlardan biri olarak betimleyebildiğimiz sporda saldırganlığın¹¹⁹, doğrudan düşmanca bir niyetle gerçekleştirilen fiziksel saldırganlığa oranla daha fazla görülmesi anlaşılabilir. İlişki katsayılarındaki ve regresyon katsayılarındaki fark bu sebeple meydana geliyor olabilir. Buradan hareketle, sporcuların para etik algılarının, spor müsabakalarında ve araçsal nitelikli saldırgan eylemlerde doğrudan ve düşmanca gerçekleşen saldırgan davranışlara oranla daha belirleyici nitelikte olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, sporcuların paraya yükledikleri anlam ve değer arttıkça öfke duygusu deneyimleme, fiziksel nitelikli saldırgan davranışlara ve müsabaka esnasında saldırgan davranışlara başvurma düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Dolayısıyla maddi kazanımlara ve paraya daha fazla önem yükleyen sporcuların saldırgan eylemlere daha sık yöneleceği tespit edilmiştir. Ayrıca sporcular tarafından gerek fiziksel nitelikte gerekse müsabaka esnasında gözlemlenen saldırgan eylemlerin anlamlandırılması ve açıklanmasında bireylerin maddi değerlere yükledikleri anlamların belirleyici olabildiği açıkça görülmüştür. Buradan hareketle, sporcular üzerinde zaman zaman iyi bir güdüleme aracı olarak görev yapabildiğini kabul ediyor olduğumuz paraya, sporcularımız tarafından yüksek önem ve değer atfedilmesinin gözlemlemek istemediğimiz bir davranış formu olarak etiketleyebildiğimiz saldırgan davranışları besleyebildiği söylenebilmektedir.

Öneriler ve Sınırlılıklar

Sporcuların para algıları ile öfke duygulanımı ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi detaylı olarak incelediğimiz bu çalışmada, elde etmiş olduğumuz bulgular bizleri sporcuların maddi değerlere yükledikleri anlam ne kadar güçlü olursa o denli saldırgan davranış eğilimde olacakları sonucuna götürmektedir. Bu noktada spor bağlamlarının uyumsuz ve etik dışı olarak etiketleyebildiğimiz saldırgan davranışlardan arındırılabilmesi veya en azından daha az karşılaşılabılır hale gelmesi adına, spor müessesini meydana getiren bireylerin maddi değerlere yüksek anlamlar yüklemesinin önüne geçilmesi gerektiği açıkça söylenebilir. Çalışma bu noktada spor yöneticileri, eğiticiler ve antrenörler tarafından bir güdüleme aracı veya ödül olarak kullanılabilen maddi kazanımların önemini sporculara aktarırken daha temkinli davranılmasını ve müsabakanın kazanılması halinde elde edilebilecek olan maddi kazanımlara ulaşmanın en mühim unsur gibi lanse edilmemesini önermektedir.

Ayrıca hali hazırda aktif olarak spor yaşantısı devam eden sporculara, antrenörlere ya da yöneticilere yönelik çeşitli etik eğitimleri sağlanarak bu noktada farkındalık düzeyleri artırılabilir ve sporu meydana getiren birimlerin para algılarını daha arzu edilen biçimde şekillendirme yoluyla, karşılaşılan saldırgan nitelikli davranışların sıklığı azaltılabilir.

Öte yandan özellikle henüz yeni yetiştirilmekte olan sporcularda antrenörler ve eğitimciler tarafından bir güdüleme aracı olarak kullanılabildiği bilinen maddi kazanımların sporculara aktarılırken azami dikkat gösterilerek büyük anlam ve önemler yüklenmemesi, sporcuların bu kazanımlara yönelik geliştirdikleri anlam ve değerlerin daha şiddetli olmamasının sağlanması önerilmektedir.

İlave olarak; tarafımızca gerçekleştirilmiş olan bu araştırmada, sporcuların sporda saldırganlık düzeylerini saptamak adına kullanılmış olan ölçeğin saldırganlığa ilişkin kısmı tek alt boyuttan meydana gelmekte ve genellikle müsabakalarda karşılaşılan saldırgan davranışların araçsal saldırganlık kapsamında olması sebebiyle, çoğunlukla araçsal saldırganlığı ölçmeye odaklanmaktadır¹⁰⁷. Ölçeğin bu noktada sınırlı kaldığı ifade edilebilir. İlgili konuda ileride gerçekleştirilmesi planlanacak çalışmalarda sporda saldırganlığın farklı formlarının da olabileceği göz önünde bulundurularak, saldırgan davranışların çeşitli şekillerinin de değerlendirilebileceği bir ölçek formunun tercih edilmesinde fayda olabilir. İlgili alan yazında tarafımızca saldırganlığın birden fazla formda meydana gelebileceğini göz önünde bulundurarak, bünyesinde birden fazla alt boyut barındıran ve farklı formlarda saldırgan davranışları değerlendirebilen bir ölçek çalışmasına rastlanmamıştır². Bu noktada meydana gelen ihtiyaca karşılık verecek bir ölçek formu çalışması da gerçekleştirilebilir.

Araştırma gönüllü katılımcıların genel saldırganlık düzeylerini ölçmek adına kullanılan ölçek formunun yalnızca fiziksel saldırganlık alt boyutunu kullanması ve fiziksel saldırganlık parametresine odaklanıyor olması sebebiyle de sınırlıdır. İleride gerçekleştirilmesi planlanacak çalışmalarda genel saldırganlık parametresinin farklı formlarına ilişkin veri toplayarak çeşitli saldırganlık türlerini de kapsayan araştırmalar planlanabilir.

KAYNAKLAR

1. Con Conroy DE., Silva JM., Newcomer RR., Walker BW., Johnson MS. (2001). Personal and participatory socializers of the perceived legitimacy of aggressive behavior in sport. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*. 27(6), 405-418.
2. Kiesner J., Kerr M. (2004). Families, peers, and contexts as multiple determinants of adolescent problem behavior. *Journal of Adolescence*. 27, 493-495.
3. Özbek O. (1999). Sporda etik dışı davranış alanları ve etik ilkeler. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 4(4), 38-50.
4. Tanrıverdi H. (2012). Spor ahlaki ve şiddet. *The Journal of Academic Social Science Studies. Publication of Association Esprit, Société et Rencontre Strasbourg/France*. 5(8), 1071-1093.
5. Coakley J. (2021). *Sports in society: Issues and controversies*. (ed. 13). McGraw Hill. New York.
6. Shute RH., Walsh C. (2005). Adolescents with chronic illnesses: School absenteeism, perceived peer aggression, and loneliness. *The Scientific World Journal*. 5, 535-544.
7. Buelga S., Musitu G., Murgui S., Pons J. (2008). Reputation, loneliness, satisfaction with life and aggressive behavior in adolescence. *The Spanish Journal of Psychology*. 11(1), 192-200.

8. Jewell R.T. (2012). Aggressive play and demand for English premier league football. In R.T. Jewell (Ed.), *Violence and aggression in sporting contests* (pp. 113-131). Springer. New York.
9. Okcu İA., Hedef SA., Karlı Ü. (2022). Sporcu bireylerin para etik algıları ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 20(4), 111-126.
10. Wheeler M. (1994). Ethics and the sports business. *Business Ethics: A European Review*. 3(1), 8-15.
11. Amman T. (2017). Spor sosyolojisi. İçinde: Mirzeoğlu, N. (editör). *Spor bilimlerine giriş*. 2. Baskı. Spor Yayınevi ve Kitabevi. Ankara, 153- 174.
12. Talimciler A. (2016). Endüstriyelleyen sporun/futbolun geleceği. *Sosyoloji Dergisi*. Armağan Sayısı. 167-184.
13. Demir M. (2019). Endüstriyel futbol ve futbolda teknoloji kullanımı. *TRT Akademi*. 5(9), 356-375.
14. Akseki Y., Mussa M. (2023). Futbolun McDonalddlaşması. *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*. 3(1), 57-75.
15. Ögütcü M. (2019). The politics of sports in Louise Page's *Golden Girls*. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 59(2), 871-882.
16. Walsh A., Giulianotti R. (2007). *Ethics, money and sport: This sporting mammon*. Routledge. London.
17. Qoriah A. (2015). Materialism, sportsmanship, and sport performance on athletes. *Proceeding Acpes*. 283-290.
18. Yüksel AEB. (2015). Elektronik para, sanal para, Bitcoin ve Linden Doları'na hukuki bir bakış. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 73(2), 173-220.
19. Zelier VA. (1989). The social meaning of money: "Special Monies". *American Journal of Sociology*. 95(2), 342-377.
20. Carruthers BG. (2010). The Meanings of money: A Sociological perspective. *Theoretical Inquiries in Law*. 11(1), 51-74.
21. Soo Hoon L., Lim VK. (2001). Attitudes towards money and work–Implications for Asian management style following the economic crisis. *Journal of Managerial Psychology*. 16(2), 159-173.
22. Furnham A. (1996). Attitudinal correlates and demographic predictors of monetary beliefs and behaviours. *Journal of Organizational Behavior*. 17(4), 375-388.
23. Mitchell TR., Mickel AE. (1999). The meaning of money: An Individual-difference perspective. *Academy of Management Review*. 24(3), 568-578.
24. Wernimont PF., Fitzpatrick S. (1972). The meaning of money. *Journal of Applied Psychology*. 56(3), 218-226.
25. Tang TLP. (1992). The meaning of money revisited. *Journal of Organizational Behavior*. 197-202.
26. Tang TLP., Furnham A., Davis GMTW. (2002). The Meaning of money: The Money ethic endorsement and work-related attitudes in Taiwan, the USA and the UK. *Journal of Managerial Psychology*. 17(7), 542-563.
27. Burns DJ., Gupta PB. (2014). The meaning of money and possessions: A Cross-university comparison. *Atlantic Marketing Journal*. 3(1), 74-90.
28. Özbek MF. (2010). Yatay ve dikey bireycilik & kolektivizm ile para etiği ilişkisi: Türk ve Kırgız üniversite öğrencileri üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(3),23-42.

29. Tang TLP., Chen YJ., Sutarso T. (2008a). Bad apples in bad (business) barrels: The love of money, Machiavellianism, risk tolerance, and unethical behavior. *Management Decision*. 46(2), 243-263.
30. Tang TLP., Sutarso T., Davis GMTW., Dolinski D., Ibrahim AHS., Wagner SL. (2008b). To help or not to help? The good samaritan effect and the love of money on helping behavior. *Journal of Business Ethics*. 82(4), 865-887.
31. Oliviera F., Marques TM. (2020). The love of money and the propensity to engage in unethical behaviours: a study in the Portuguese context. *Academia Revista Latinoamericana de Administración*. 33(3/4), 481-499.
32. Gbadamosi G., Joubert P. (2005). Money ethic, moral conduct and work related attitudes: Field study from the public sector in Swaziland. *Journal of Management Development*. 24(8), 754-763.
33. Tang TLP., Tang DSH., Luna-Arocas R. (2005). Money profiles: The love of money, attitudes, and needs. *Personnel Review*. 34(5), 603-618.
34. Tang TLP., Chiu RK. (2003). Income, money ethic, pay satisfaction, commitment, and unethical behavior: Is the love of money the root of evil for Hong Kong employees?. *Journal of Business Ethics*. 46(1), 13-30.
35. Sardžoska EG., Tang TLP. (2015). Monetary intelligence: Money attitudes—unethical intentions, intrinsic and extrinsic job satisfaction, and coping strategies across public and private sectors in Macedonia. *Journal of Business Ethics*. 130(1), 93-115.
36. Nkundabanyanga SK., Omagor C., Mpamizo B., Ntayi JM. (2011). The love of money, pressure to perform and unethical marketing behavior in the cosmetic industry in Uganda. *International Journal of Marketing Studies*. 3(4), 40-49.
37. Wang X., Krumhuber EG. (2017). The love of money results in objectification. *British Journal of Social Psychology*. 56(2), 354-372.
38. Tang TLP., Kim JK. (1999). The meaning of money among mental health workers: The Endorsement of money ethic as related to organizational citizenship behavior, job satisfaction, and commitment. *Public Personnel Management*. 28(1), 15-26.
39. Luna- Arocas R., Tang TLP. (2004). The love of money, satisfaction, and the protestant work ethic: Money profiles among university professors in the USA and Spain. *Journal of Business Ethics*. 50(4), 329-354.
40. Izard CE. (1978). *Human emotions*. Springer Science & Business Media. New York.
41. Hermann HR. (2019). İnsanlarda ve hayvanlarda baskınlık ve saldırganlık. 1.Basım, (G. Bir, Çev). TheKitap, TheRoman, TheÇocuk Yayınları. İstanbul.
42. Soykan Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi*. 11(2),19-27.
43. Hendricks L., Bore S., Aslinia D., Morriss G. (2013). The effects of anger on the brain and body. *National Forum Journal of Counseling and Addiction*. 2(1),1-12.
44. DiGiuseppe R., Tafrate RC. (2007). *Understanding anger disorders*. Oxford University Press. New York.
45. Harmon-Jones E., Harmon-Jones C., Abramson L., Peterson CK. (2009). PANAS positive activation is associated with anger. *Emotion*. 9(2),1-14.
46. Averill JR. (1982). Anger and aggression an essay on emotion. In R.F. Kidd (Ed.), *Springer series in social psychology* (pp. 3-31). Springer-Verlag. New York.
47. Starner TM., Peters RM. (2004). Anger expression and blood pressure in adolescents. *The Journal of School Nursing*. 20(6), 335-342.
48. Rubin J. (1986). The emotion of anger: some conceptual and theoretical issues. *Professional Psychology: Research and Practice*. 17(2), 115-124.

49. Kashdan TB., Collins RL. (2010). Social anxiety and the experience of positive emotion and anger in everyday life: an ecological momentary assessment approach. *Anxiety, Stress, & Coping*. 23(3), 259-272.
50. Nasir R., Abd Ghani N. (2014). Behavioral and emotional effects of anger expression and anger management among adolescents. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 140, 565-569.
51. Kaymak Özmen S. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 37(2), 27-39.
52. Parrott DJ., Zeichner A. (2002). Effects of alcohol and trait anger on physical aggression in men. *Journal of Studies on Alcohol*. 63(2), 196-204.
53. Kesen NF., Deniz ME., Durmuşoğlu N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: Yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (17), 353-364.
54. Yavuzer Y., Karataş Z. (2012). Ergenlerde otomatik düşünceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin aracı rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 24, 1-7.
55. Ayub N., Kimong PJ., Ahmad PHM. (2020). The Relationship between anger and aggression among drug-dependent males. *International Journal of Social Science and Humanity*. 10(2), 51-56.
56. Eroğlu F., İrdem Ş. (2016). Örgütlerde öfke olgusu ve öfke yönetimi. *Yeni Fikir Dergisi*. 8(17), 22-41.
57. Suls J., Wan CK., Costa PT. (1995). Relationship of trait anger to resting blood pressure: a meta-analysis. *Health Psychology*. 14(5), 444-456.
58. Harmon-Jones E. (2004). On the relationship of frontal brain activity and anger: Examining the role of attitude toward anger. *Cognition and Emotion*. 18(3), 337-361.
59. Taşkın Yılmaz F., Karakoç Kumsar A., Yeşildağ B. (2018). The relation between anger level and metabolic control variables in type 2 diabetes. *International Journal of Caring Sciences*. 11(1), 502-511.
60. Shin C., Kim J., Yi, H., Lee H., Lee J., Shin K. (2005). Relationship between trait-anger and sleep disturbances in middle-aged men and women. *Journal of Psychosomatic Research*. 58(2), 183-189.
61. Saghir Z., Syeda JN., Muhammad AS., Abdalla THB. (2018). The Amygdala, sleep debt, sleep deprivation, and the emotion of anger: a possible connection?. *Cureus*. 10(7), 1-3.
62. Erwin BA., Heimberg RG., Schneier FR., Liebowitz MR. (2003). Anger experience and expression in social anxiety disorder: Pretreatment profile and predictors of attrition and response to cognitive-behavioral treatment. *Behavior Therapy*. 34(3), 331-350.
63. Motro D., Ordóñez LD., Pittarello A., Welsh DT. (2018). Investigating the effects of anger and guilt on unethical behavior: A Dual-process approach. *Journal of Business Ethics*. 152, 133-148.
64. Cheng R., Lu K., Hao N. (2021). The Effect of anger on malevolent creativity and strategies for its emotion regulation. *Acta Psychologica Sinica*. 53(8), 847- 860.
65. Tuzgöl M. (2000). Ana baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2, 39-48.
66. Polaschek DL., Collie RM., Walkey FH. (2004). Criminal attitudes to violence: Development and preliminary validation of a scale for male prisoners. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*. 30(6), 484-503.

67. Freedman JL., Sears DO., Carlsmith JM. (1989). Sosyal psikoloji. 1. Baskı. (A. Dönmez, Çev.) Ara Yayıncılık. İstanbul.
68. Anderson CA., Bushman BJ. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*. 53(1), 27-51.
69. Allen JJ., Anderson CA. (2017). Aggression and violence: Definitions and distinctions. *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*, 1, 1-14.
70. Tiryaki Ş. (2000) Spor psikolojisi kavramlar, kuramlar ve uygulama. Eylül Kitap ve Yayınevi. Ankara.
71. Acet M. (2006). Sporda saldırganlık ve şiddet. Morpa Kültür Yayınları. İstanbul.
72. Doğan O. (2015). Spor psikolojisi. 3.baskı. Detay Yayıncılık. Ankara.
73. Geen RG. (1990). Human aggression Brooks/Cole Publishing. Pasific Grove.
74. Wann DL. (1993). Aggression among highly identified spectators as a function of their need to maintain positive social identity. *Journal of Sport and Social Issues*. 17(2), 134-143.
75. Crick NR., Dodge KA. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*. 67, 993-1002.
76. Walker S., Richardson DR. (1998). Aggression strategies among older adults: Delivered but not seen. *Aggression and Violent Behavior*. 3(3), 287-294.
77. Vaillancourt T. (2005). Indirect aggression among humans social construct or evolutionary adaptation?. In RE. Tremblay WW. Hartup J. Archer (Eds.), *Developmental origins of aggression* (pp. 158-177). The Guilford Press. New York.
78. Moeller TG. (2001). Youth aggression and violence: A Psychological approach. Routledge. New York.
79. Stets JE. (1990). Verbal and physical aggression in marriage. *Journal of Marriage and the Family*. 52(2), 501-514.
80. Aras S., Özcan S., Timbil S., Semin S., Kasapçı O. (2016). Öğrencilerin okulda maruz kaldıkları duygusal ve fiziksel şiddet/Exposure of students to emotional and physical violence in the school environment. *Noro-Psikiyatri Arsivi*. 53(4), 303-310.
81. Archer J. (1991). The Influence of testosterone on human aggression. *British Journal of Psychology*. 82(1), 1-28.
82. Nelson RJ., Chiavegatto S. (2001). Molecular basis of aggression. *Trends in Neurosciences*. 24(12), 713-719.
83. Dane Ş., Şekertekin MA. (2005). Differences in handedness and scores of aggressiveness and interpersonal relations of soccer players. *Perceptual and Motor Skills*. 100(3), 743-746.
84. Giammanco M., Tabacchi G., Giammanco S., Di Majo D., La Guardia M. (2005). Testosterone and aggressiveness. *Med Sci Monit*. 11(4), 136-145.
85. Kirsh SJ. (1998). Seeing the world through Mortal Kombat-colored glasses: Violent video games and the development of a short-term hostile attribution bias. *Childhood*. 5(2), 177-184.
86. Demirtaş Madran HA., Çakılcı Ferligül E. (2014). Çok oyunculu çevrimiçi video oyunu oynayan bireylerde video oyunu bağımlılığı ve saldırganlık. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 15(2), 99-107.
87. Zhang Q., Tian J., Chen L., Cao Y. (2021). Effects of violent video games on aggressive behaviors among children: The role of anger and trait aggression in china. *Research Square*. 1-18.
88. Freedman JL. (1984). Effect of television violence on aggressiveness. *Psychological Bulletin*. 96(2), 227-246.

89. Özdevecioğlu M., Yalçın Y. (2010). Spor tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 4(1), 63-76.
90. Kaukiainen A., Björkqvist K., Lagerspetz K., Österman K., Salmivalli C., Rothberg S., Ahlbom A. (1999). The relationships between social intelligence, empathy, and three types of aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*. 25(2), 81-89.
91. Koç Y., Güllü M. (2017). Lise öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 15(1), 19-30.
92. Karslı N. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık ve Dindarlık İlişkisi. *Trabzon İlahiyat Dergisi*. 7(1), 305-338.
93. Ulu M., İkis M. (2016). Lise öğrencilerinde saldırganlık ve din ilişkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 30(41), 75-96.
94. Güvendi B., Işım Türksoy A. (2019). Moral disengagement and aggression in fight sport athletes. *Journal of Education and Training Studies*. 7(7), 118-123.
95. İkiz S., Öztürk Samur A. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi/Examining physical and relational aggression of preschool children in terms of parents attitudes. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13(35), 159-175.
96. Björkqvist K. (2018). Gender differences in aggression. *Current Opinion in Psychology*. 19, 39-42.
97. Fominiene VB., Vveinhardt J. (2022). Athletes' interpersonal destructive relationships: links between forms of aggression and bullying episodes in sport settings. *Annals of Applied Sport Science*. 10(4), 1-10.
98. Österman K., Björkqvist K., Lagerspetz KM., Kaukiainen A., Landau SF., Frączek A., Caprara GV. (1998). Cross-cultural evidence of female indirect aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*. 24(1), 1-8.
99. Arslan C., Hamarta E., Arslan E., Saygın Y. (2010). Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi. *İlköğretim Online*. 9(1), 379-388.
100. Doğan T., Çötök, N. A. (2020). Mutluluk saldırganlık ilişkisine yönelik bir araştırma. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (11), 275-299.
101. Odacı H., Berber Çelik Ç. (2017). Kendilik algısı ve saldırganlık arasındaki ilişki: Yalnızlığın aracı rolü. *Journal of Mood Disorders*. 7(4), 219-225.
102. Kaynak A., Tunç E. (2021). Eğitim fakültesi öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 5(2), 85-104.
103. Demirtaş Madran, HA. (2012). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*. 24(2), 1-6.
104. Yetim AA. (2005). *Sosyoloji ve spor*. Morpa Kültür Yayınları. Ankara.
105. Kılıç M. (2019). Sosyolojik açıdan sporda şiddet olgusu: Bütüncül bir bakış. *Muhakeme Dergisi*. 2(1), 83-98.
106. Özen Ü., Eygü H., Kabakuş AK. (2013). Üniversite öğrencilerinin sporda şiddet ve saldırganlık algıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*. 4(7), 323-342.
107. Weinberg SR., Gould D. (2019). *Spor ve egzersiz psikolojisinin temelleri*. 6.baskı. (M. Şahin ve Z. Koruç Çev.). Nobel Yayıncılık. Ankara.
108. Köknel Ö. (1996) *Bireysel ve toplumsal şiddet*. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul.

109. Erşan E., Dogan O. Doğan S. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Medical Journal*. 31(3), 231-238.
110. Russell GW., Drewry BR. (1976). Crowd size and competitive aspects of aggression in ice hockey: An Archival study. *Human Relations*. 29(8), 723-735.
111. Russell GW. (1983). Crowd size and density in relation to athletic aggression and performance. *Social Behavior and Personality: an International Journal*. 11(1), 9-15.
112. Jones MV., Bray SR., Olivier S. (2005). Game location and aggression in rugby league. *Journal of Sports Sciences*. 23(4), 387-393.
113. Muhammad H. (2019). Gender differences and aggression: A Comparative study of college and university sport players. *Human Soc Sci*. 26(2), 1-16.
114. Erdoğan M., Koçyiğit M., Kayışoğlu NB., Yılmaz B. (2018). Futbol ve futsal branşlarında spor yapan genç kadınların saldırganlık yaklaşımları. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*. 4(3), 1-14.
115. Bebetos E., Zouboulis S., Antoniou P., Kourtesis T. (2013). Do anxiety, anger and aggression differentiate elite water-polo players?. *Journal of Physical Education and Sport*. 13(2), 209-212.
116. Kahveci İ., Karagün E., Sarper M. (2020). Kocaeli ilinde çalışan lisanslı taekwondocuların saldırganlık ve mutluluk düzeylerinin belirlenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*. 16(29 Ekim Özel Sayısı), 3456-3473.
117. Donahue EG., Rip B., Vallerand RJ. (2009). When winning is everything: On passion, identity, and aggression in sport. *Psychology of Sport and Exercise*. 10(5), 526-534.
118. Hazar M., Beyleroğlu M., Yalçın S., Çetin O. (2018). Investigation of the relationship between athletes aggressive behaviors and thyroid hormones. *Ovidius University Annals, Series Physical Education & Sport/Science, Movement & Health*. 18(1), 36-40.
119. Güvendi B., Keskin B. (2020). Sporcuların antrenörlerinden algıladıkları etik dışı davranış algısına göre saldırganlık ve öfke davranışlarının incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*. 5(2), 134-145.
120. Tucker S., Turner N., Barling J., McEvoy M. (2010). Transformational leadership and childrens' aggression in team settings: A Short-term longitudinal study. *The Leadership Quarterly*. 21(3), 389-399.
121. Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün ÖE., Karadeniz Ş., Demirel F. (2019) Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri. 26. Baskı. Pegem Akademi. Ankara.
122. Buss AH., Perry M. (1992). The Aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*. 63(3), 452-459.
123. Maxwell JP., Moores E. (2007). The Development of a short scale measuring aggressiveness and anger in competitive athletes. *Psychology of Sport and Exercise*. 8(2), 179-193.
124. Tang TLP. (1995). The Development of a short money ethic scale: Attitudes toward money and pay satisfaction revisited. *Personality and Individual Differences*. 19(6), 809-816.
125. Çokluk Ö., Şekercioğlu G., Büyüköztürk Ş. (2018). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları. 5. Basım. Pegem Akademi. Ankara.
126. Karagöz Y. (2021). SPSS AMOS meta uygulamalı biyoistatistik. 3. Basım. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.

127. Hooper D., Coughlan J., Mullen MR. (2008). Structural equation modelling: guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*. 6(1), 53-60.
128. Schumacker RE., Lomax RG. (2016). Structural equation modeling. (ed. 4). Routledge. New York.
129. Kline RB. (2011). Principles and practice of structural equation modeling. (ed. 3.). The Guilford Press. New York.
130. Jackson DL., Gillaspay IA., Purc-Stephenson R.(2009). Reporting practices in condirmatory factor analysis: An overview and some recomendations. *Psychological Methods*, 14(1), 6-23.
131. Schreiber JB., Nora A., Stage FK., Barlow EA., King J. (2006). Reporting structural equation modeling and confirmatory factor analysis results: A Review. *The Journal of Educational Research*, 99(6), 323-338.
132. Doğan O. (1999). Tıp bilimleri alanında davranış bilimleri. 2. Basım. Sivas: T.C. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları. Sivas.
133. Yöndem ZD., Bıçak B. (2008). Öğretmen adaylarının öfke düzeyi ve öfke tarzları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 5(2), 1-15.
134. Vitell SJ., Paolillo JG., Singh JJ. (2006). The Role of money and religiosity in determining consumers' ethical beliefs. *Journal of Business Ethics*. 64(2), 117-124.

